

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2. gold., za četrť leta 1 gold.; pošljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrť leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 18. marca 1874.

Obseg: Notranjci, pozor! — Govor grofa Hohenwarta. — Slovansko slovstvo. — Spomini na deželni zbor Kranjski. (Dal.) — Moj pès. (Dalje.) — Za poduk in kratek čas. Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Noviçar.

Gospodarske stvari.

Notranjci, pozor!

Spisal Fr. Padar v Postojni.

Na prošnjo gospoda c. k. gozdarskega nadzornika je dovolilo visoko ministerstvo tudi za letošnje leto več tisuč gozdnih sadik, da se bodo brezplačno razdelile med posestnike na Notranjskem.

Mnogo občin in posameznih posestnikov se je pa tudi — veselo znamenje! — že oglasilo za blizo en milijon omenjenih sadik, katere hočejo saditi na pustih občinskih in svojih prostorih.

Potrebno se mi pa zdi v gotovo dosego koristnega namena, da jim povem:

1. kako naj se sadike prevažavajo (transportirajo)?
2. kako se ima s sadikami ravnati, če se ne morejo naglo posaditi?
3. kateri prostori so sadikom primerni?
4. kako naj se sadé?

1. Kako naj se sadike prevažavajo?

Kedar se bodo sadike oddajale, bodo poklicane posamesne občine in posestniki v Postojno. Dalo se bode enim po 40.000 sadik, drugim manj itd.

Mnogi menijo, da to je vse eno, ali se sadike kar na voz naložé ali v vrečo nabašejo in tako na dom spravijo. A to so popolnoma napačne misli. Sadike so mlade z majhnimi, zelo nježnimi koreninicami. Če na take sadike solnce le malo časa pripeka, gotovo vse že poginejo med potom.

Treba toraj, da vsaki posestnik seboj prinese mah ú in snop slame. Tukaj se mu bode povedalo, kako naj sadike vspešno zavije in na dom spravi.

2. Kako s sadikami ravnati, če se ne morejo naglo posaditi?

Kdor jih je na dom pripeljal, pa jih ne more naglo posaditi, naj si izbere senčnati in plodni kraj. Ondi naj skoplje jamo, in sadike tako v njo položi, da so korenine popolnoma z rahlo zemljo pokrite. Vršičkov sadik pa ne sme zagrebsti. To naj potem z vodo polije in naj gleda, da jih bode naglo posadil.

3. Primerni prostori za sadike.

Najboljši prostori so oni, kjer so poprej gozdi bili. Vsakdo vé, kakošno drevje je ondi posekal, toraj naj tudi enako vsadi.

Če morebiti nekateri posestniki ne bodo imeli enakih prostorov, jim tukaj povem od posamesnih dreves, ki jih bodo dobili, kakošna zemlja da jim ugaje.

1. **Smreka.** Najraje raste v gorah in sicer visocih, in posebno na zemljah, katere obstojé iz granita, blišcnjaka, rula; tudi glina in sivec jej ugajata, manj pa apnenina; dobí se še skoraj med kamenjem, kjer skoro nič zemlje ni, da je le nekoliko vlažna.

Suha zemlja in suho podnebje ste smreki najmanj prijetni; v suhem pesku, pa tudi v močnih ilovnatih zemljah ne raste. Zato imajo skale velik vpliv na njo zato, ker jej vlažnost hranijo. Ker svoje korenine le površno razprostira, je zadovoljna s plitvo zemljo.

2. **Jelka.** Jelka se od smreke loči v tem, da hoče za svoje v globočino segajoče korenine globokejšo in rahlejšo zemljo. Najdemo jo toraj v gorah, katere imajo bolj debelo zemljo; al tako visoko ne gré v gore, kakor smreka. Bazaltiška tla ima kaj rada.

3. **Črni bor.** To drevo vsi strokovnjaki priporočajo posebno za kras. Glavni pogoji njegove rasti so globoka in rahla zemlja, ilovnati pesek in peščena ilovica sta mu posebno dobra; raste pa tudi na peščeni zemlji, če je bil v mladosti na taki zemlji izrejen. Zemlja je lahko na površji suha, da le globokejša je frišna ali vlažna, od kodar srčna korenina vlage dobiva. Mokre zemje ne ljubi. Na zelo mokrih zemljah sicer raste, pa prezgodaj dozori in dá lahek in smole reven les. Najbolji je bor, ki je izrastel na zemlji, ki je vsaj za en čevelj suha peščenina. Na apnenih zemljah tudi raste. Izvrstni so bori zaradi tega, ker ne potrebujejo preveč sprstenine. V prostih krajih izrejeni je v mladosti še celó nič ne potrebujejo in se samo iz zraka živé. Pozneje, ko mlada zarejalsča v sklep pridejo, zboljšujejo tla z odpadlimi iglami prav dobro.

4. **Mecesen.** Mecesen hoče pred vsem globoko zemljo imeti, kajti on ima močno srčno korenino, a malo stranskih. V gorah mu je bolj smrekova zemlja, v ravninah pa bukova zemlja primerna; vendar je pa tudi z ložo borovo zemljo dovoljen, da le ni revna na gnjilovci. Zemlja utegne na površji že suha biti zato, ker mecesni s svojo dolgo glavno korenino mokrote iz globočine dobivajo. V gorah ljubi apnéno zemljo, pa tudi na peščeni zemlji se najdejo lepi mecesni. Na ilovnati preneha poprej v rasti.

5. **Jesen.** Vlažnost je glavni življej jesenu; on raste še celó zraven jelše, skoro na mokrih tleh, pa vendar ne tako dobro, kakor na travnikih in na obrežji potokov. Rahla zemlja mu bolje ugaja kakor močna; v močni le raste, če je gnjilovica rahla. Noče imeti rodovitne zemlje, pa tudi ne zboljšuje zemlje z odpadlim

listjem prav nič. Raji v dolinah, kakor na hribih raste, ako zemlja ni preveč vezljiva. Jesen zraven veliko stranskih korenin požene tudi glavno korenino, katera na plitvi zemlji postransko nadomestuje.

6. **Akacij**. Akacija ljubi tla, ki niso preveč vezljiva, globoka, pa so zmerno vlažna; smejo pa dosti globoko suha biti, ker že v prvih letih z globoko segajočo korenino vlage iz zemlje dobiva. Pozneje razprostira bolj površne stranske korenine in brez sprstenine prebije. Sadi naj se na peščene kraje; ondi rada raste, zemljo pa maloboljšuje.

7. **Gaber** je zadovoljen s takim stojališčem, kakoršno ima bukev; zadovoljuje se tudi s slabejim, s suhejim, ložim, plitvim in sprstenine bolj revnim.

8. **Lipe** ljubijo rahlo in vlažno zemljo, kakor pesek, ilovnati pesek; ne premokra močvirna zemlja so njih stojališče. Srčna njih korenina seže globoko v zemljo, vendar tudi na plitvi zemlji rastejo. Sprstenine naredé obilo.

9. **Jelša** hoče imeti prav vlažno zemljo. Nahajamo jo v taki zemlji, ki je močvirna in s sprstenino pomešana in v takem rahlem pesku, čegar površje ne leži dosti nad vodnim zrcalom sosednih vodá, na peščenih obrežjih potokov, jezer, na otokih in peščenih naplavinah morskih obrežij, kjer prav rada in uspešno raste. Mokrota je prvi pogoj njeni rasti; mokra zemlja jej še bolj ugaja, kakor frišna. Ona hoče imeti globoko in rahlo zemljo, kjer gredó njene korenine v globokost.

10. **Koprivavo drevo**. Pod tem imenom je znano to drevo v tem okraju, in ker se je več posestnikov za-nj oglasilo, povem tudi nekaj o njem. To drevo ljubi rodovitno, pa suho zemljo. V Istriji uspešno raste, toraj gotovo tudi pri nas ne bode odreklo. —

Za ta drevesa so se oglasili Notranjci. S temi vrsticami sem jim podal glavne stvari, kajti obširno pisati ni mogoče; moral bi potem rabiti tehnične izraze, katerih pa bi večina ne umela. Ako se bodo po tem poduku ravnali, bodo gotovo dosegli svoj namen.

4. *Kako naj se sadé?*

Pri sajenju naj se tako ravna. Vsak posestnik, če nima časa sam, ima odraščanih otrok ali poslov.

Kdor drevesa sadi, naj vzame posodo, dene va-njo vode toliko, da korenine sadik v vodo pridejo. Potem naj dene vse sadike v posodo in okoli koreninic prsti. S sadikami napolnjeno posodo naj nese na kraj, kjer bode sadil.

Tam mora že eden biti, ki koplje jame. Ko je nekaj jam izkopanih, naj bodeta dva ali več delalcev, po številu sadik, z drugo posodo pripravljenih. Vsak naj dene iz velike posode drobne tri pesti sadik v svojo posodo in na koreninice zemljo, ter naj posodo s sadikami postavi k jami.

Zdaj vzemi izkopano rušje v roko in ga narobe postavi v jamo. Potem vzemi v eno roko najboljšo prst, z drugo pa sadiko tako v jamo postavi, da imajo koreninice dosti postora, katere naj se potem z rahlo prstjo zakrijejo. Potem močno pritisni prst, da se h koreninice vleže, in na njo devaj druge zemlje.

Paziti je treba na to, da sadike ne prideje globoko v zemljo, kakor so bile poprej, sicer prav rade vsahnejo.

To je na kratko povedano, kako naj ravnajo oni, ki bodo dobili sadik.

Veliko manjših kmetov je, ki so se tudi oglasili za sadike. Če njim „Novice“ s tem podukom ne pridejo v roke, naj se obrnejo na-me, da ga jim dam posebno natisnjene.

Možje na Notranjskem! Drevesa in poduk dajejo se vam brezplačno; dodajte zdaj še vi svoje delo in

svoj um, in goli Kras utegne sčasoma postati spet krasen gozd! In vnuki in vnukov vnuki bodo hvaležno se spominjali očetov in prededov, kateri so v potu svojega obraza pusto goličavo spremenili v rodovitno zemljo! —

Politične stvari.

Iz obravnav cerkvenih postav

v zbornici poslancev.

Govor grofa Hohenwarta. *)

Načrt postave ima namen, vnanje pravne razmere katoliške cerkve uravnati. Najprvo je tedaj vprašanje: kaj je notranja in kaj je vnanja zadeva cerkvena? V tem vprašanju je jedro vse postave. To vprašanje tedaj, kje prav za prav je postaviti meja, katere od ene strani cerkveno samozakonstvo, od druge pa državno postavodajstvo ne sme prestopiti, se je štelo vselej med najteža in spodbijanju najbolj podvržena vprašanja očitnega prava, in visoka vlada sama spoznava v njem vir vseh preprirov med državo in cerkvijo, ki nam jih zgodovina naznanja. Pa kar je bilo težavno v tistem času, v katerem so se še smele žaliti tuje pravice, zlasti pa še cerkvene, to se ve da nima nič več težave danes, ko se neprijetne pravice le spoštujejo, dokler ni moči jih odpraviti. (Dobro! na desnici, oho! na levici.) „Notranja in vnanja cerkvena zadeva je to, kar država za tako spoznava.“ Tak je odgovor, ki ga je dala vlada in ki ga je sprejela večina verskega odbora. Tak odgovor pa ni pripraven nam dati toliko zaželenega miru med državo in cerkvijo.

Vlada opira ta svoj izrek na trditev, da to tirja novo Evropsko državno pravo, po katerem država tudi cerkev prišteva le k društvom oseb, katerim sicer pripoznava prostost in samoodsebno delanje v posebnem lastnem okrožji, ne pa od države neodvisne oblasti. Tukaj bi pač smel vprašati: kje in kdo je to novo Evropsko državno pravo spravljal v zakonik, kateri učenjak je tolike veljave, da bi mogli na njegovo besedo že na mesto samostalne cerkvene oblasti, ki traja že veke in veke, kar naenkrat postaviti društvo oseb? Cerkev ne tirja samooblastnosti v državi, ona tirja le prostost in samoodsebno delanje v lastni oblasti, in to jej pripoznava še celó to — novo Evropsko državno pravo. Cerkvi pa prostost in samostalnost v lastni oblasti pripoznavati, ob enem pa državi pripoznavati nepogojno pravico, omejiti cerkvi to lastno oblast le po svojem razsojevanji in po svoji vselej spremenljivi priličnosti, to je tako očitno nasprotje, da je razvidno vsakemu, kateri le oba stavka primerja. (Dobro! dobro! na desnici.) O cerkveni samosvojnosti v uredovanju in oskrbovanju notranjih svojih zadev, katera jej je po državnih temeljnih postavah zagotovljena, se ne more več govoriti, ako stoji na milosti državini, če jej sploh notranje zadeve še ostanejo (dobro! na desnici); ako se mora cerkev od dné do dné bati, da jutri ne bode več njena oblast, kar danes še svojo oblast imenuje; ako jo država sme vsaki hip ustaviti, ker se jej ravno poljubi, si zopet prilastiti nekaj njene oblasti, ki je bila doslej njeno gotovo posestvo. Ako se sprejme načelo, da ima država sama razlagati, kaj je notranja, kaj vnanja zadeva cerkvena, ali bolj prav, kako daleč sega njena oblast v cerkvene zadeve, je s tem vničena prostost in samostalnost cerkvena, in ko bi država svoje

*) Cele velike, po celo uro trajajoče govore prinesli ni našemu listu mogoče; skušali bomo tedaj le jedro govorov priobčiti.